

СВРЪХТУРИЗЪМ И УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ – ПРОБЛЕМИ И ТЕНДЕНЦИИ

OVERTOURISM AND TOURISM DESTINATIONS SUSTAINABILITY – PROBLEMS AND TENDENCES

Десислава Вараджакова
Desislava Varadzhakova

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Abstract: The purpose of the present paper is to analyze the phenomenon of overtourism, to outline its impact on the traditions, lifestyle and culture of the local population and the infrastructure in the destinations. The main methods that determine the processes of overtourism and the world best practices about its limitation, in order to preserve the sustainability of tourist destinations, are outlined.

Keywords: overtourism, tourism destination, sustainability.

JEL: O44, Q56

ВЪВЕДЕНИЕ

Броят на международните пътувания по света през 2018 надминава 1,3 млрд., а през 2050 г. се очаква обемът им да нарасне над 2,5 пъти. Списъкът на обектите, които са част от световното културно и историческо наследство, обаче не нараства със същия темп. В най-популярните дестинации дори при настоящия туристопоток в дадени периоди се наблюдава превишаване на техния капацитет. Това явление набира все по-широка популярност и се определя като *сврхтуризъм*. Поради големия интерес и честа употреба на думата „сврхтуризъм“, тя е една от номинираните от Оксфордския речник за дума на 2018 г.

Въздействието на сврхтуризма може да представлява риск за туристическите дестинации по целия свят, в които културното и природното наследство са изложени на риск или където разходите за живот и недвижими имоти значително са се увеличили и са причинили спад в качеството на живот на местното население. Безконтролното развитие на туризма може да причини значителни щети на ландшафтите, морските пейзажи, качеството на въздуха и водата, както и на условията за живот на жителите, причинявайки икономически неравенства и загуба на местната идентичност.

Теоретична рамка – сврхтуризъм и устойчивост

Туристическата дестинация като обект на терминологични уточнения попада в обсега на интердисциплинарни дискусии по отношение на същността и пространствените измерения, влагани в термина. Безспорната географска определеност, от една страна, и туристическият интерес, от друга, са директно или индиректно обусловени от наличните природни и антропогенни туристически ресурси на територията на дестинацията. Използването на наличните природно-географски и културно-исторически дадености позволява да се удовлетворят потребностите на туристите. В резултат дестинацията предлага смесица от туристически продукти и обслужване, обединени от определена търговска марка (Leiper, 1995) или идентичност. Ефективното използване на туристическите ресурси в дестинацията се отнасят до оценяване на общото натоварване на природната среда и ландшафта, за да се

получи правилното използване на капацитетните възможности на всяка част от съответната територия, на отделните екосистеми и ландшафтни зони. Те трябва да могат да понесат определени натоварвания от строежи и техническа инфраструктура, строително-монтажни дейности и други. Намесата на човека следва да е ограничена до нивата на допустимото натоварване и гарантиране на естествената дееспособност на природата и ландшафта в дестинацията (Stankova, 2018).

Свърхтуризмът е явление, при което на определени места и в определено време туристите надвишават капацитета на дестинацията и съществено влияят върху някои от нейните параметри, като екологични, социални, икономически и политически условия, върху и психологията на местното население. Влиянието на свърхтуризма върху екологичната обстановка се оценява, като се сравнява степента на замърсяването на околната среда със състоянието преди развитието на туризма или се анализира рискът от настъпването на екологична катастрофа в резултат на туристическата активност. Натоварването на капацитета на дестинацията се изчислява чрез индекса на свърхтуризма I_{over} , изразяващ се в съотношението между броя на туристите N_{tour} и броя на местното население N_{res}^{over} .

$$I_{over} = \frac{N_{tour}}{N_{res}}$$

Колкото е по-голяма стойността на индекса на свърхтуризма, толкова по-голям е рискът за устойчивостта на туристическата дестинация. Стойността на индекса може да бъде използвана и за оценка на натоварването на инфраструктурата, на развлекателните съоръжения и за степента на развитието на туризма в изследвания регион.

Социалният аспект на свърхтуризма се анализира чрез степента на негативното отношение на местните жители към туристите, според които те унищожават туристическите ресурси, променят традициите и идентичността на местното население и затрудняват изпълнението на ежедневните му дейности.

От икономическа гледна точка свърхтуризмът се оценява чрез приходите, които генерира, като не се отчита на каква цена са достигнати – дали има негативни влияния върху екологическата, социалната, културната или политическата обстановка в туристическата дестинация.

Психологическият аспект на свърхтуризма е свързан с усещането за пренаселеност на мястото както у туристите, така и в местните жители. Задръстванията, както и повсеместното присъствие на туристи, създават отрицателни нагласи между местните жители и гостите в дестинацията.

Свърхтуризмът е явление, което оказва негативно влияние върху устойчивото развитие на дестинациите. Според О. Минчева-Али „в управленската теория, добрите практики са свързвани и припознавани с устойчивото развитие в туризма“ (Mancheva-Ali, 2019). В Доклада на Световната комисия по околната среда и развитието, известна като комисията „Брунтланд“, определението за устойчиво развитие гласи: „Устойчивото развитие напълно задоволява нуждите на хората в настоящето без да се застрашава ресурсната обезпеченост на бъдещите поколения“ (World Commission on Environment and Development, 1987). Устойчивото развитие е платформа, на база на която в нашата съвременност се изгражда и концепцията за зелена индустриална собственост в релация с принципа за справедлива търговия, приложими включително и в сферата на туризма (Dimitrova-Galizova, 2014). Наложилата се концепция за устойчиво развитие намира огромно приложение в туристическата индустрия, която обикновено разчита на наличните социално-културни, икономически и природни фактори, обуславящи нейното състояние, качество и бъдеща конкурентоспособност (Penkova, 2015).

Според Световната организация по туризъм: „устойчив туризъм е този, при който управлението на всички ресурси се осъществява по такъв начин, че икономическите, социалните и естетическите потребности на туристите да бъдат задоволени, като същевременно се съхранят културната цялост, основните екологични процеси, биологичното разнообразие и системите за поддържане на живот в туристическите дестинации“ (<https://sdt.unwto.org/content/about-us-5>).

Основните принципи за устойчив туризъм са насочени към околната среда, икономическите и социално-културните аспекти на развитието на туризма, както и към баланс между тези три аспекта, за да се гарантира продължителна стабилност (Penkova, 2013).

Някои експерти говорят за устойчиво развитие на туризма, а не за устойчив туризъм, като определят, че първото се отнася до всички аспекти на развитието, а второто – само за някои аспекти

и компоненти на туризма – какъвто е въздушният транспорт на дълги разстояния, който не е устойчив при сегашните технологии, дори с използването на най-добрите практики (Mancheva-Ali, 2019). От посочените дефиниции за устойчиво развитие и устойчив туризъм се вижда, че свръхтуризмът заплашва устойчивостта на туристическите дестинации.

Показатели за оценка на свръхтуризма

Peeters et al. (2018) дефинират основните показатели за оценка на степента на явлението „свръхтуризъм“ в туристическите места:

- плътност и интензивност на туризма. Интензивността се определя чрез броя на нощувките на туристите на 1 жител в селищната дестинация. Плътността на туризма се определят чрез броя нощувките на туристите на 1 кв.км. Интензитетът и плътността могат да се измерват за определен период от време, например през висок сезон, уикенд, празници и т.н., по видове туристи (вътрешни, международни), както и за определена дестинация или туристически обект в нея.

- степен на развитие на споделената икономика – Airbnb. Ниските цени в споделените места за настаняване и наличието на платформи за обмен на информация и резервации увеличават броя на пътуванията. Колкото по-голям е броят на леглата, участващи в системата Airbnb, толкова по-голямо е натоварването на туристическата дестинация.

- наличие на въздушен транспорт и нискотарифни полети до дестинацията. Колкото по-голям е техният брой и разписанията са съобразени с уикендите, толкова по-притегателна за посещение е дестинацията.

- акостиране на туристически круизни кораби. В тези случаи на брега слизат едновременно понякога над 5000 туристи, което създава условия на свръхтуризъм.

- концентрация на обектите от Световното културно-историческо наследство на ЮНЕСКО в туристическата дестинация. Когато забележителностите са разположени в близост до транспортни възли и са на близки разстояния до големи емитиращи пазари, се създават предпоставки за свръхнатоварване на дестинациите.

Застрашени световни дестинации от свръхтуризъм и добри практики

Проучване, проведено от Световния съвет по туризъм и пътувания (WTTC), идентифицира местата, които са най-застрашени, въз основа на прогнозирания растеж, съчетан с недостатъчната инфраструктура за справяне с потенциалния туристически поток, работната сила, околната среда и стабилността (<https://www.wttc.org/publications/2019/destination-2030/>). Въз основа на оценката на повече от 75 показателя на 50 световни пазара са обособени пет типа градове в зависимост от нивото, на което са застрашени от свръхтуризма:

- градове, които са в началото на процеса на свръхтуризъм – те имат нововъзникваща туристическа инфраструктура, постепенно нарастване на туризма и по-ниска концентрация на посетители, но с потенциал за растеж, например като Манила, Москва и Риад.

- градове, за които свръхтуризмът е ново явление – те имат нововъзникваща туристическа инфраструктура, бързо нарастване на туристическите пристигания и периоди, в които се наблюдава претоварване на дестинацията, например Делхи, Истанбул и Мексико сити.

- градове с голям брой на пристиганията и висока натовареност – това са финансови центрове, в които преобладава броят на деловите туристи. Съществуващата инфраструктура в тях задоволява нуждите на настоящия туристопоток, но в същото време може да поеме и по-високо натоварване, като например Чикаго, Мюнхен и Токио.

- градове със сравнително нормално натоварване в момента, но с висока степен на риск от появяване на свръхтуризъм – те имат забавен темп на нарастване на пристиганията и са обезпечени с туристическа инфраструктура, но в бъдеще съществува вероятност към тях да бъде насочен интензивен и голям туристопоток. Такива градове са Ню Йорк, Берлин, Лондон и Сидни.

- градове, в които се наблюдава свръхтуризъм – при тях има силен инерционен растеж на пристиганията, в които преобладават пътуванията през свободното време, както и имат изградената туристическа инфраструктура. Тези градове са изправени пред предизвикателството да гарантират,

че обемът на пътуващите е съобразен с необходимата градска инфраструктура и разнообразие от туристически продукти. Такива примери са Прага, Амстердам и Барселона.

В резултат на проблемите, свързани със свръхтуризма, местните жители в много натоварени дестинации проявяват открито негативно отношение. Броят на пътуванията с цел туризъм расте, а оттам – и необходимостта за ясни и точни правила за туристите (Mancheva-Ali, Kostadinova, 2018).

Част от мерките са свързани с пренасочване на туристите към по-слабо натоварените места. Холандия започва да прилага стратегия, с която да привлича туристи извън най-натоварения си град Амстердам и със стремеж за постоянна динамика през цялата година. Също така усилията на страната са свързани и с промяна на мотивацията на чуждестранните посетители, тъй като дестинацията е известна със законите, които не забраняват употребата на наркотици, както и промяна на имиджа на столицата ѝ като град за секс туризъм. Аналогично в Ню Йорк има кампании за насърчаване посещението на други обекти, освен Манхатън и Статуята на свободата. Градът се опитва да привлече повече посетители в началните месеци на годината, когато е по-малко посещаван, чрез организиране на събития като Седмица на ресторантите в Ню Йорк и Седмица на Бродуей. В Италия една от най-посещаваните области Тоскана също развива стратегия за популяризиране на различни видове туризъм, като кулинарен, исторически, приключенски и екотуризм, с развитието на които да пренасочи туристите извън пренатоварените градове Пиза и Флоренция и ако е възможно да удължи престоя им в региона. В Йордания най-застрашеният от свръхтуризъм обект е Петра. В страната се разработва стратегия за пренасочване на туристите към Пътеката на Йордания, която е с дължина 650 км и пресича територията ѝ от север на юг, както и с организирането на културни и спортни мероприятия, специални събития и т.н.

Круизният туризъм е сериозен застрашаващ фактор за най-популярните световни пристанища. В определени моменти в тях акостират по няколко круизни кораба, от които на брега слизат хиляди туристи едновременно. Тези градове вземат мерки като налагат такси за престой на всеки турист, ограничават навлизането в пристанищата на най-големите лайнери, като ги насочват към други, по-слабо натоварени, местните власти прилагат регулационни мерки за развитието на настанителната база и кратковременния престой. Някои градове предлагат приложения за мобилни телефони за споделяне на автомобили с цел избягване на задръстванията по улиците, а други уведомяват потребителите за местата, които са претъпкани, и предлагат алтернативни обекти. С цел намаляване на шума в определени натоварени райони за туристите има забрана за влачене на куфарите с колелца или пиенето на алкохол на открито.

Азия, която е най-големият емитивен туристически пазар, се стреми да задоволи изискванията на своите туристи с най-добра цена и съответното преживяване. Туристическите агенции и туроператори от този регион имат съществена роля при регулиране на натовареността на най-популярните световни туристически дестинации. Дигитализацията и високите технологии са част от туристическата индустрия там, а че данните на клиентите се обработват по-такъв начин, че се избягват най-пренаселените и скъпи дестинации. Клиентите получават най-добрата цена за своето пътуване, а авиокомпаниите и хотелите запълват равномерно капацитета си.

В резултат на дългогодишен свръхтуризъм, катастрофално замърсяване и нарушаване на природната екосистема е забранен достъпът до няколко острова до тяхното възстановяване. Например остров Боракай във Филипините е затворен за 6 месеца, като в момента отново посреща туристи. Аналогично по горепосочените причини най-северният от Симилянските острови – Кох Тачай – в Тайланд през 2016 г. също е затворен за определен период от време.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на направения преглед на явлението *свръхтуризъм* и световните добри практики могат да се направят няколко извода за причините и тенденциите в развитието му.

Като основна предпоставка трябва да се посочат добре развитите транспортни връзки – въздушен транспорт и нискотарифни полети с удобни разписания, свързани с уикендите, високоскоростни магистрали и бързи коли. От друга страна, сформиращата се средна класа с добри финансови възможности в най-големия емитивен туристически пазар – Югоизточна Азия – е с определяща роля за натоварване на дестинациите. Приложението на ревеню мениджмънта при настаняването и Airbnb

услугите създават привлекателни условия за туристите. Дигиталните технологии правят достъпна информацията за предлаганите туристически услуги, а организирането на пътуването е по-лесно и по-евтино.

Предпазването от свръхтуризма е свързано с добрия и гъвкав мениджмънт на туристическите дестинации, стратегическото планиране, обезпечаването с необходимата инфраструктура, която да позволява пренасочването на туристическите потоци към по-малко натоварените места. Необходим е баланс между местното и регионалното развитие на туризма, устойчивостта на дестинацията и рекламните стратегии за популяризирането ѝ.

REFERENCES:

1. **Dimitrova-Galizova, M. 2014:** "Green" industrial property' in Proceedings from XII International scientific conference Management and Engineering, Vol. 2, Publisher Technical University, Sofia, pp. 1180–1190 (in Bulgarian)
2. **Leiper, N. 1995:** *Tourism Management*, RMIT. Melbourn, p. 87.
3. **Mancheva-Ali, O. 2019:** 'Management and Sustainable Practices in Tourism' in *Proceedings Engineering. Technologies. Information Technologies. Management. Safety and Ecology*. Vol. 1, Publisher Scientific technical union of mechanical engineering "Industry – 4.0". Veliko Tarnovo, pp. 86–88 (in Bulgarian)
4. **Mancheva-Ali, O., Kostadinova, N. 2018:** 'Some Aspects for the Tourists' Economic Security, Proceedings II International Scientific Conference, CONFSEC 10–13 December, Borovets, Bulgaria Year 2, Issue 1(3), Publisher Scientific Technical Union of Mechanical Engineering Industry 4.0; pp 131–133 (in Bulgarian)
5. **Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. and Postma, A. 2018:** Research for TRAN Committee – *Overtourism: impact and possible policy responses*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.
6. **Penkova, D. 2013:** 'Comparative analysis of good practices for responsible tourism /following the example of Costa Rica and Bulgaria/'. Proceedings of the International Scientific Conference "Responsible Tourism 2020", Volume I, ed. Science and Economics, University of Economics – Varna, pp. 307–313. (in Bulgarian)
7. **Penkova, D. 2015:** 'The concept of a process approach for the implementation of sustainable tourism management systems'. *Scientific Journal Izvestiya, series "Humanities"* 1/2015. Publisher Union of Scientists Varna, pp. 40–45 (in Bulgarian)
8. **Stankova, M. 2018:** 'Recreational resource of the tourist destination'. *Recreation – a way of use*. Publisher Avangard Prima, Sofia, pp. 270–316. (in Bulgarian)
9. World Commission on Environment and Development 1987, 'Our Common Future', Publisher Oxford University Press, pp. 383.
10. Amigos Travel, *Netherlands with measures against overtourism*, viewed 28 August 2019 <<https://www.tournews.info/holandia-ogranichava-turistopotoka/>>
11. World Tourism Organization, *Making Tourism More Sustainable – A Guide for Policy Makers*, UNEP and UNWTO, 2005, p. 11–12, viewed 24 August 2019 <<https://sdt.unwto.org/content/about-us-5>>
12. World Travel & Tourism Council, *Destination 2030: Global Cities' Readiness for Tourism Growth*, viewed 29 Aug 2019 <<https://www.wttc.org/publications/2019/destination-2030/>>

За контакти:

Десислава Вараджакова, доцент, доктор
Служебен адрес: Велико Търново 5000 ул. „Арх. Г. Козаров“ № 1
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Стопански факултет,
катедра „Туризъм“
Ел. поща: dvaradzhakova@gmail.com
